

Pantelimon Kuliș

Ciorna Rada (Rada Neagră)

Capitolul I

În primăvara lui 1663 doi călători, călare pe cai buni, se apropiau de Kiev de pe drumul de la Bilogorod. Unul dintre ei era un cazac tânăr, înarmat ca pentru război; al doilea, după îmbrăcăminte și barba căruntă semăna a fi un popă, iar după sabie, care era sub sutană, pistoale la curea și cicatrice pe față – un cazac bătrân. Caii lor erau obosiți, îmbrăcămintea și sacii șelilor erau acoperiți de praf: se vedea că vin de departe.

Înainte de a ajunge la două sau trei verste de Kiev, ei au întors spre stânga și au mers prin dumbravă, pe o potecă strâmbă. Și oricine a văzut cum s-au îndreptat din câmpie în dumbravă, știa deja unde merg. Poteca cea strâmbă ducea spre Hmarășce, moșia lui Cerevani. Iar Cerevani era un cazac bogat și vesel, care s-a înbogățit în timpul războiului de zece ani între cazaci și leși. E vorba despre războiul condus de Bogdan Hmelnițki, când, timp de zece ani bătea și biruia pe nobili leși și slujitorii lor. Iacă, în timpul acela Cerevani și-a dobândit o bogăție mare și după război s-a stabilit lângă Kiev, întemeind un hutor.

Se însera. Soarele lumina încet, fără arșiță, și era agreabil de privit cum razele sale se răspândeau pe crengile verzi, pe stejarii noduroși, pufoși și pe iarba tânără. Păsările cântau și șuierau pretutindeni în dumbravă așa de frumos și de tare, încât părea că totul în jur zâmbește. Dar călătorii erau cam mâhniți. După chipul lor, nimeni n-ar fi spus că merg în vizită la veselul domn Cerevani.

Iacă, au sosit la moșia Hmarășce, care era acoperită de dumbrăvi, într-adevăr, ca de nori. În jurul hutorului se afla un râu cu plaiuri verzi, vițe și trestii. Un baraj traversa râul spre poartă. Iar poarta lui Cerevani nu era o poartă simplă. În loc de stâlpi de poartă – un turn din lemn, cu scutul heraldic și deja sub turn se afla poarta de stejar, bătută cu cui des de sus în jos. În timpurile acelea vechi așteptau zi și noapte un dușman să vină – un tătar sau un leh, de aceea deasupra porții în turn era și o ferestruică, pentru a se uita întâi, dacă se poate să fie lăsat oaspetele în ogradă sau nu. Deasupra scutului era o creastă de țepe de stejar, iar în jurul hutorului – un zid bun.

Sosind la poartă, oaspeții au început să lovească cu săbiile în cuie. Un ecou s-a răspândit prin dumbravă, însă din hutor nu se auzea nimic; totuși, peste un oarecare timp după poartă cineva a început să tușească și se auzea că cineva, bătrân sau bolnav, se ridică pe scară în turn spre fereastră, se ridică și mârâie spre sine însuși.

- Dracul știe – spune, - ce au devenit oamenii acum! Vine Dumnzeu știe cine, Dumnezeu știe de unde și face un zgomot de se prăvălește poarta. Cu douăzeci, ba chiar cu cincisprezece ani în urmă, toți ședea încet și liniștit în Ucraina, ca o albină în cuib de iarnă. He, ba și ba!.. Dacă dracii de leși, spre nevoia lor, nu deranjau roiul de cazaci, poate și acum la fel era. Rău era sub leși, însă nici ai noștrii nu știu de acum să se astâmpere! Of, Doamne, Dumnezeule!

- Acesta este Vasâl Nevolnâk – spune atunci popa. – Nu s-a schimbat deloc.
- Cine bate acolo, de parcă în poarta lui? – întreabă Vasâl Nevolnâk prin ferestruică.
- Hai, ai întrebat destul! – spune popa. – Vezi, că nu suntem tătari, deci lasă-ne să intrăm.
- Doamne sfinte! – chiar a strigat Vasâl Nevolnâk. – Nu cumva sunteți Șram de la Pavoloci!.. Nu știu chiar ce să fac întâi, să deschid poarta sau să alerg să-i anunț domnului.
- Mai întâi deschide poarta – i-a răspuns Șram, iar după aceea aleargă, unde vrei.
- Sigur, sigur, aveți dreptate, domnul meu scump! – a spus bătrânul portar și a început să se coboare, tot vorbind în sine însuși. – Munte cu munte nu se întâlnește, dar om cu om se întâlnesc. Of, nu m-am gândit că ochii mei bătrâni o să-l mai vadă pe domnul Șram!

S-a deschis poarta. Colonelul Șram cu fiul său (cazacul cel tânăr era fiul lui), aplecându-se au intrat în ogradă. Vasâl Nevolnâk de mare bucurie nu știa ce să facă: s-a aruncat spre Șram și i-a sărutat genunchiul. După aceea s-a întors la fiul lui:

- Doamne sfinte! Doamne sfinte! Nu cumva e Petrusi, fiul tău! E un cazac grozav!

Petro s-a aplecat în șa și s-a sărutat cu Vasâl Nevolnâk.

- Cazac grozav! – spuse din nou Vasâl Nevolnâk – ce-ar fi fost dacă măcar două ceaici (*bărci cazacești*) pline cu așa flăcăi ar fi veni la Kerman când eram eu acolo în robie? Of, doamne sfinte! Câte am petrecut în robia cea blestemată, n-am s-o uit până la moarte!

Într-adevăr, Vasâl Nevolnâk era un moșneag așa de pricăjit, încât părea că tocmai a fost eliberat din robie: mic de statură, ghebos, ochii lui erau înfundați în orbite și parcă cercetau ceva, iar buzele se strâmbau așa încât oricine ar fi spus că nu a zâmbit de când s-a născut. Era îmbrăcat într-un jupan albastru și șalvari de in vechi, și toate hainele lui arătau astfel de parcă erau împumutate.

Petro, fiul lui Șram bătrân, a sărit jos, pe pământ și a luat calul de la tatăl lui.

- Condu-ne, Vasâl, la domnul Cerevani, - a spus colonelul Șram – Unde-i el? În odaie sau la prisacă? Demult îi plăceau albinile, deci cred că de acum a devenit el prisăcar.
- Ehe, omule bun, - a spus Vasâl Nevolnâk - o soartă bună și-a ales domnul Cerevani – să trăiască cât de mult el pe lumea aceasta! Rar când iese din prisacă.
- Totuși, cred că încă nu a respins oamenii de la sine? Sau, poate, a devenit într-adevăr un pustnic?
- Domnul Cerevani să respingă oamenii de la sine! – a spus Vasâl Nevolnâk. – El nici pâinea nu o să poată să mănânce, dacă îl părăsesc oamenii. Și chiar acum avem oaspeți. Vei vedea singur cine a vizitat acum Hmarâșce.

Spunând aceasta, bătrânul a deschis portița prisăcii și l-a condus pe Șram pe sub copac.

Cine era Șram acesta și cum putea el deodată să fie și popă și colonel?

El a fost fiul popei de la Pavoloci, cu nume de familie Cepurnâi, a făcut studii într-una din școlile ortodoxe, numite „bratska” și deja și-a gătit studii de a deveni și el popă. Însă s-au ridicat cazacii cu hatman Ostrianița în fruntea lor, s-a dus și el la oastea cazacească, fiindcă Șram era un om

îndrăzneț și nu ar putea să șadă în parohia sa, văzând cum se varsă sângele fraților lui pentru bătaia de joc a ostașilor și funcționarilor polonezi de ucraineni, pentru abuzul catolicilor și uniților față de credința greco-rusă. Fiindcă pe timpurile acelea în Polonia a fost așa o dezordine, că orice primar, orice căpitan, orice om nobil făcea ce-i venea în capul lui prost, și îndeosebi cu oameni simpli, cu orășeni și fermieri care nu puteau să-i opună ceva. Au început jalonerii, care stăteau în orașe și sate, să ia ilegal mâncarea și băuturile de la oameni, să le dezonzoreze și să le bată pe femeile și fetele cazacilor, orășenilor și a pospoliților, să înhame în pluguri oamenii în mijlocul iernii, pe gheață, și-i puneau pe jidovi să le biciuiască, pentru ca să are gheața, ca domnii să râdă și să facă batjocură. În același timp, domnii catolici cu vârcolacii noștri și-au pus scop să introducă unia în Ucraina și în multe biserici au pus ca popă un uniat, spre dezgustul oamenilor; credința cea dreaptă au numit-o „credința servitorilor”, iar închiriind satele jidovilor, de mai multe ori le dădeau și bisericile ortodoxe. Și nu avea lumea cui să se plângă, fiindcă și regele era sub influența senatorilor, papilor și episcopilor. Conducătorii cazacilor (starșina) țineau cu hatman de coroană, cu primari, cu nobili și regenții și chiriașii lor, iar între ei împărțeau plata cazacească – câte treizeci de zloți pentru fiecare cazac de registru de la rege și Rzeczpospolita. Da nici chiar cazacii de registru nu erau mulțumiți, fiindcă mulți dintr-înșii erau supuși la serviciu primarilor și nobililor; acei care au rămas totuși cazaci de registru făceau lucru casnic la starșina în curte. Numai șase mii mai rămăseseră de registru, dar și aceia, fiindcă erau, de fapt, în sclavie la starșina, țineau, măcar că în silă, de leși și s-au ridicat, ca unul pentru Ucraina numai când s-a ridicat Hmelnițki. Și cum puteau să li se plângă compatrioții lor? Se plâneau oamenii și preoții cuvioși numai compatrioților de departe – cazacilor zaporojeni, care, trăind departe în stepe, după repezișurile lui Nipru, își alegeau singuri starșina și nu-i permiteau lui hatman de coroană să-i țină în chingi. De aceea și ieșeau din Zaporojia unul după altul hatmani cazacești: Taras Triasâlo, Pavliuk, Ostrianâția – cu sabia și focul împotriva dușmanilor țării natale.

Însă ucrainenii ridicau capul aplecat sub steaguile lor pentru un foarte scurt timp. Leșii se țineau puternic cu slujitorii lor, stingeau repede focul revoltei și iarăși puneau ordinea în Ucraina. Însă iată, s-a ridicat un incendiu strașnic, de nestins, din Zaporojia – s-a ridicat contra leșilor și a tuturor dușmanilor patriei taică Hmelnițki. Ce numai nu făceau primari și comisari cu cazaci-orășeni, căpitanii cu jaloneri lor, da și vârcolacii de-ai noștri cu cazacii spuși lor. Cum stăruiau ei să stingă focul acela! Cum numai nu blocau drumurile în stepă cu avanposturile lor, pentru ca să nu treacă nimeni din Ucraina în Zaporojia, însă nimic nu i-a ajutat. Plugarul își lăsa plugul cu boii în ogor, berarul își lăsa bazine în fabrici, cizmari, croitori, fierari lăsau lucrul lor, părinții lăsau copiii mici, fii – părinții slabi, și toți pe furiș, noaptea, prin stepă, prin stufuri și prin râpe mergeau în Zaporojia la Hmelnițki. Și iacă, atunci doar „s-a răspândit gloria cazacească prin toată Ucraina...”

Și unde era, unde umblă fiul popei din Pavoloci, Șram, timp de zece ani între revolte lui Ostrianița și lui Hmelnițki? Păi, despre aceea ar trebui mult de scris. A fost el și printre iernari în mijlocul stepei sălbătice, în regiunea Nâz, luându-și de soție o sclavă-turcoaică, propovăduia cuvântul adevărului dumnezeiesc pescarilor și ciobanilor din Zaporojia; a fost în lupte pe mare și în câmpie cu nâzoveni; a văzut nu o dată - de două ori moartea înaintea ochilor săi și s-a instruit în luptă într-atât, că atunci când s-a ridicat contra leșilor Hmelnițki, avea de la dânsul mult folos și ajutor. Nimeni nu stătea mai bine decât el la luptă, nimeni nu îi păcălea pe leși, încât Șram... Și tocmai în luptele acelea el a obținut cicatrice de sus până jos, și cazacii, poreclindu-l Șram (cicatrice în rusă și ucraineană), au uitat cu totul numele lui de familie de registru. Ba chiar și în

registru, dacă vreți să știți, nu era înregistrat sub nume de Cepurnâi. Fiindcă cazacii atunci se băteau cu gândul – ”totul sau nimic”, de aceea nu toți se înregistrau sub numele lor adevărat.

Trecură ca zile scurte de sărbători, zece ani de la revolta lui Hmelnițki, numita Hmelnicina. Deja și fii lui Șram au crescut și-l ajutau pe tatăl lor în campanii. Doi dintr-înșii au rămas sub Smolensk, a rămas doar Petro. Chiar și după Hmelnițki, Șram nu a lăsat sabia; însă mai târziu, simțind că nu are putere destulă, a demisionat din postul de colonel, a devenit preot și a început să slujească domnului. Pe fiul îl trimitea la armată, însă el însuși nu părăsea biserica. „Deja – se gândea, - Ucraina s-a răzbunat pe leși, pe demileși am fugărit, unia a fost distrusă, pe jidovi i-am strangulat. Acum, - spunea – lasă să viețuiască cu mintea societății”.

Însă iacă, vede că iarăși se începe dezordine în Ucraina. Certuri și sfezi și deja au început să se joace cu buzduganul hatmanesc ca și cu un îmblăciu. A început să-l doară inima pe bătrân când a auzit că curge sângele cazacesc asupra Niprului din pricina lui Vâgovski și din pricina nebunului luras Hmelnicenko, care a devenit hatman după acela; iar când de la luras buzduganul a revenit lui Teteria, s-a prins chiar el cu mâinile de cap.

Se ruga el sau ducea slujba domnului - un lucru era în gândul lui: va pieri Ucraina din cauza dușmanului – compatriotului acestuia. Se întâmpla că atunci când ieșea în biserică cu predica, tot spunea oamenilor: „Fiți atenți, să nu nimeriți în robie; aveți grijă, să nu fiți cotropiți din nou de leși!”

Iar când a murit colonelul de la Pavoloci, care era urmașul lui Șram și s-a adunat rada (*consiliul cazacesc*) să aleagă un nou colonel, a ieșit el în mijloc, îmbrăcat în sutană de popă și a spus:

- Copiii mei! Vine un timp strașnic: cred că Dumnezeu iarăși ne va încrușișă cu foc și cu sabie. Avem acum nevoie de un colonel, care să știe cine-i lup și cine-i vulpe. Am slujit eu creștinilor ortodocși cu taica Hmelnițki, am să vă slujesc și vouă acum, copiilor, dacă va fi voia voastră.

Când a auzit rada aceasta, a izbucnit de bucurie. Deodată l-au acoperit pe Șram cu căciule, cu steaguri, i-au dat în mâinile cleinodele (*regaliile*) de colonel, au împușcat din tunuri și iaca a devenit părintele Șram colonel.

Teteria chiar s-a cutremurat, când a auzit de aceasta. Se gândea: oare ce să facă? Dar nimic nu a putut să facă, fiindcă în vechimea aceea rada era mai mare decât hatman. Deci, a fost el nevoit să-i trimită lui Șram universalul (*document suprem cazacesc*) de colonel. Și amândoi în față se comportau politicos, își schimbau cadouri, însă într-adevăr țineau rău unul cu altul.

Și iaca, se gândea Șram, cum oare să ducă Ucraina pe un drum bun; iar când i-a venit idea, a împrăștiat zvon că este bolnav, foarte bolnav; a lăsat osaulului (*grad militar cazacesc*) buzduganul său, iar el însuși a plecat de parcă undeva departe la un hutor pentru a se odihni, și iată s-a dus cu fiul lui din Pavoloci. Unde el a plecat și ce avea în gând, îndată vom afla.

Capitolul II

Deodată cum a intrat Șram în prisacă, nici nu a dovedit să se roage lui sfântul Zosim, care are grijă de prisace, a auzit că ceva cântă la Cerevani.

- Păi, la voi cântă bandură!

- Da, bandură, - a spus Vasâl Nevolnâk - și nu o bandură simplă!

- Nu cumva aveți în vizită pe omul domnului? - a întrebat atunci Șram.

- Așa e, oare poate careva să mai cânte așa la bandură? Așa un cobzar nu a fost și pesemne că nu a fi la cazaci.

Și cu cât mergeau, cu atât bandura cânta mai tare. Din depărtare se auzea numai instrumentul, însă de acum au început să audă și glasul omenesc.

S-a uitat Șram – iată pe iarbă sub tei șed și omul domnului și Cerevani, iar înaintea lor stau gustări de după-amiază. Omul domnului era un bătrân-cobzar orb. Nu vedea nimic, însă umbla fără ghid; într-o cămașă în fâșii și fără cizme, dar avea buzunare pline de bani. Ce făcea el cu banii aceia? Cumpăra oameni din sclăvie. În afară de aceasta, el știa cum să lecuiască diferite boli și să spună cuvinte fermecate, să vindică rănilor. Poate ajuta cu rugăciunile lui, dar poate și cu descântece, fiindcă cântecul lui era parcă magic și oricine îl asculta nu putea să asculte destul. Pentru aceasta era el stimat de cazaci de parcă era tatăl lor și se părea că dacă ar fi cerut și ultima cămașă de la cineva pentru a cumpăra un om din robie, oricine i-o dădea deodată.

Acum el a început să cânte trist despre Hmelnițki, cum murea tăică cazacesc:

„Oh, s-a făcut jale prin toată Ucraina...”

Mulți cazaci plângeau cu amar, auzind cântecul acesta, iar Cerevani numai se legăna, mângâindu-și pântecul; iar obrazii lui erau ca harbuji: râdea sincer. Iacă așa era caracterul lui.

(traducere: Andrii Kapsamun)